

ФАКТЧЕК У МЕДІА: ВЕРДИКТНА ЛІНІЙКА ТА ЖАНРОВА ПАЛІТРА

Ковальова Тетяна Вікторівна,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики та філології,
Сумський державний університет

Хорошева Єлизавета Андріївна,

студентка, Сумський державний університет

Фейки і маніпуляція є чи не найнебезпечнішою зброєю в сучасному інформаційному світі. На протидію з'являється «фактчек – формат журналістики розслідувань, що активно розвивається і поширюється в світовому медіа просторі останні півтора десятиліття» [1, с. 11]. «В Україні фактчекінг не менш актуальний щонайменше з двох причин – звички багатьох політиків і чиновників видавати бажане за дійсне та постійного проникнення російських пропагандистських меседжів до українського інформаційного простору» [2].

Мета – охарактеризувати специфіку методу фактчекінгу на прикладі українського онлайн-видання, дослідити тематику та вердиктну лінійку в медіаматеріалах.

Об'єкт – матеріали онлайн-видання VoxUkraine, зокрема проекту VoxCheck.

Предмет – тематика та вердиктна лінійка в медіаматеріалах VoxCheck.

Аби вберегти користувачів від дезінформації на допомогу прийшов VoxCheck. Це фактчек проект VoxUkraine, започаткований у січні 2016 року. Протягом цього періоду він опублікував 81 фактчек-статтю, перевірів більше 1000 цитат від 70 українських політиків.

Концепція формату фактчекінгу полягає не тільки в тому, аби перевірити факти і знайти докази, а й у висновку того, що зробив журналіст, тобто вердикті. У світі існують американська, чеська та мексиканська вердиктні лінійки, тож Україна не стала винятком, і VoxCheck розробив свою лінію висновків. Вона дещо схожа на зарубіжні, але ті відмінності, які можна побачити між

ними і притаманні Україні. VoxCheck йде за системою: «Правда», «Неправда», «Безпідставно», «Фейк», «Конспірологія», «Маніпуляція», «Сатира», «Бездоказово», «Фотофейк», «Перебільшення».

Було проаналізовано 256 матеріалів, оприлюднених з 04.01.2021 по 23.03.2021, де визначено 39 вердиктів «Безпідставно» (15.2 %), «Неправда» – 65 (25.3 %), «Фейк» – 63 (24.6 %), «Маніпуляція» – 34 (13.2 %), «Бездоказово» – 11 (4.2 %), «Правда» – 0, «Сатира» – 17 (6.6 %), «Фотофейк» – 10 (3.9 %), «Перебільшення» – 2 (0.7 %), «Конспірологія» – 15 (5.8 %). Таким чином, у ході моніторингу було з'ясовано, що як в Україні, так і закордоном переважають такі вердикти як «Неправда», «Фейк» та «Безпідставно».

Варто зазначити, що проект VoxCheck перевіряє будь-яку інформацію, яку можна поставити під сумнів. Тобто це можуть бути як публічні заяви та тексти, так і зображення або відео. Саме тому вердикт «Фотофейк» є у десятих публікаціях. Вердикт «Конспірологія» мають 15 матеріалів. Це, наприклад, історії на кшталт того, що Білл Гейтс збирається вживати людям чіпи за допомогою вакцини.

Маніпуляція подекуди буває страшнішою за фейки, адже якщо «фейк – це неправдива новина чи повідомлення» [1, с. 60], яку людина може викрити і заспокоїтися, то за допомогою маніпуляції людей можуть обманювати місяцями і вони навіть не зрозуміють цього. Саме тому медіа розповсюджують сумнівну інформацію, якою хочуть привернути увагу читача і залишити поруч із собою.

Щодо визначення тематики представлених фактчек-матеріалів було проаналізовано 249 публікацій, опублікованих з 11.01.2021 по 24.03.2021. Вакцинація – актуальна тема у 2021 році, є прихильники, а є противники цієї події. Таким чином, VoxCheck також береться до перевірки теорій про шкodu щеплення. Відтак, визначено, що медіатексти представлені у таких тематичних розділах: «Медицина» – 93 матеріали, зокрема «COVID-19» – 30 і «Вакцина» – 63 матеріали відповідно. Інша тема – «Політика» – налічує 39 публікацій, і має такі підтеми: «Світ» –

15 медіатекстів і «Україна» – 24. Розділ «Інше» містить 117 матеріалів, це підрозділи «Україна» – 26, «Світ» – 55, «Нейтральне» – 36 фактчек-текстів.

Таким чином, можна визначити, що сьогодні найбільше VoxCheck перевіряє правдивість більш нейтральних світових та українських тез і текстів, відібраних з інформаційного простору, – 46,9 %. У зв'язку з ситуацією в світі на другому місці йде перевірка фактів, що стосуються медицини, – 37,3 %. Найменше фактчекери торкаються теми політики як української, так і зарубіжної – 15,6 %.

У розділі «Медицина» 67,7 % публікацій на тему «Вакцинації», хоча загалом тема поступається нейтральним матеріалам майже на 10 %. Перевірка фейків з української політика на другому місці – 61,5 % текстів на цю тему. У той час, коли на тему світової політики припало 38,4 % матеріалів, що у 1,25 рази більше, ніж матеріалів на тему COVID-19.

Тематика публікацій розділу «Інше» зумовлена тим, що представлені матеріали не пов'язані ані з медициною, ані з політикою чи економікою, але мають прив'язку до місця, тому виокремлені підтеми «Світ» та «Україна». Це публікації із такими заголовками: «Кабани перебігають дорогу в Києві», «Пластиковийсніг випав у різних країнах світу», або «Світові лідери пов'язані із великим перезавантаженням». Підтема «Нейтральне» – це матеріали, де немає прив'язки як до вищезазначених пунктів, так і до місця. Наприклад, публікації з підрозділу «Нейтрально» мають такі заголовки: «Настоянка з айру та календули лікує хвороби очей» або «Йодна сітка має унікальні цілющі властивості».

Отже, проект VoxCheck демонструє обізнаність в будь-якій темі. Перевірені медіатексти допомагають читачам розвивати критичне мислення та вчать перевіряти факти власноруч. Фактчекери проявляють компетентність у роботі з різними матеріалами, зокрема із текстами, фото, відео та публікаціями в соціальних мережах.

Література

1. Гороховський О. Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи: практичний посібник, 2-е видання. Чеська

Республіка: АМО, 2018. 143 с. URL: https://www.checkregion-ua.info/wp-content/uploads/2019/04/amocz_factcheck_ua_v2_2018.pdf

2. Інститут масової інформації: стаття. URL: <https://imi.org.ua/articles/instrumenti-faktchekingu-yak-profesiyno-vidriznyati-brehnyu-vid-pravdi-i407>